

УДК 341.231.145

В. А. Завгороднійкандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПРАВОІНТЕРПРЕТАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню методології тлумачення норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також доцільності її використання суб'єктами офіційної правоінтерпретації в Україні. З'ясовано принципи та способи тлумачення Європейського суду з прав людини. Визначено, що Конституційний Суд України та Верховний Суд використовують тотожний Страсбурзькому суду інструментарій у частині способів тлумачення норм права, при цьому ними використовуються такі спеціальні принципи тлумачення: ефективного тлумачення; пропорційності та балансу інтересів; забезпечення правової визначеності, еволютивного тлумачення.

Ключові слова: практика Європейського суду з прав людини, методологія тлумачення, принципи тлумачення норм права, способи тлумачення норм права.

Постановка проблеми. Імплементация норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенції) в національну правову систему є одним із міжнародних зобов'язань України перед Радою Європи. Проте, як слушно зауважує экс-голова Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) Л. Вільдхабер, «не досить просто гарантувати пряму дію положень Конвенції – необхідно ще перенести прецедентне право очолюваного ним Суду до національної правової системи, тобто національні суди, особливо верховні та конституційні, мають орієнтуватися на прецеденти ЄСПЛ ...» [1, с. 56]. А отже, актуальним є дослідження наявного впливу практики Страсбурзького суду на офіційну правоінтерпретаційну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різних аспектів досліджуваного питання торкалися у своїх наукових працях такі вчені: М.М. Гультай, В.В. Комаров, О.В. Константи́й, П.М. Рабінович, М.Д. Савенко, М.Ф. Селівон, С.Г. Серьогіна, С.Є. Федик, С.В. Шевчук та інші. Водночас порядок і способи врахування практики ЄСПЛ суб'єктами правоінтерпретаційної діяльності залишаються дискусійними, що зумовлює необхідність проведення подальших наукових розвідок.

Мета статті. Під час підготовки статті автор поставив за мету з'ясувати наявну методологію тлумачення норм Конвенції, а також доцільність і необхідність її використання в діяльності Конституційного Суду України та Верховного Суду.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що дослідження методології тлумачення конвенційних норм – це, передусім, з'ясування принципів і способів роз'яснення норм права, сукупність яких становить інструментарій правоінтерпретаційної діяльності ЄСПЛ.

Аналіз практики ЄСПЛ та результатів наукових досліджень у цій царині дає підстави стверджувати, що Страсбурзький суд керується такими принципами тлумачення, які доцільно об'єднати в групи: 1) універсальні принципи пізнання (всебічність, історизм, комплексність, об'єктивність, конкретність); 2) загальні принципи тлумачення норм права (неупередженість, однозначність, системність, точність і ясність, несуперечність нормі тлумачення, справедливість); 3) загальноновизнані принципи тлумачення норм міжнародного права, що закріплені Віденською Конвенцією про право міжнародних договорів; 4) спеціальні принципи тлумачення Конвенції як одного із джерел міжнародного права, що зумовлені її цілями та об'єктом.

Для зазначених принципів правотлумачної діяльності ЄСПЛ характерні такі риси: а) вони є основоположними, фундаментальними ідеями та вимогами, на яких ґрунтується тлумачення норм Конвенції як процесу; б) в основі загальних принципів тлумачення норм Конвенції лежать принципи наукового пізнання; в) спеціальні принципи тлумачення ґрунтуються на загальних і загальноновизнаних у міжнародному праві; г) їх дотримання забезпечує якість пра-

воінтерпретаційної діяльності ЄСПЛ, ефективність дії норм Конвенції, неілюзорність прав і свобод людини; г) принципи тлумачення Конвенції не мають часових меж існування та постійно розвиваються; д) вони є взаємопов'язаними між собою, утворюючи систему.

Вважаємо методологічно коректним твердження про те, що принципи правоінтерпретаційної діяльності ЄСПЛ знаходять своє відображення в способах тлумачення норм Конвенції, та погоджуємося з тими дослідниками його практики, які наголошують на тому, що найбільш затребуваними способами тлумачення Конвенції з боку ЄСПЛ є лінгвістичний (філологічний), історико-політичний, системний [2, с. 143] та телеологічний.

Дослідження їх використання Страсбурзьким судом дало змогу дійти таких висновків: 1) способи тлумачення норм Конвенції є частиною методологічного інструментарію ЄСПЛ, що ґрунтуються на принципах правоінтерпретаційної діяльності Суду; 2) вони є сукупністю прийомів пізнання дійсного змісту норм Конвенції з метою ефективного захисту конвенційних прав і свобод; 3) вибір ЄСПЛ способу тлумачення залежить від обставин справи, що розглядається, структури та змісту норми Конвенції, яка підлягає інтерпретації, специфіки конкретного порушеного права, наявної правотлумачної практики самого Суду; 4) ЄСПЛ часто використовує одночасно декілька способів тлумачення норм Конвенції, не надаючи переваги якомусь із них; 5) застосування зазначених способів тлумачення, як правило, приводить до розширювального тлумачення конвенційних норм, метою якого є максимально можливий захист прав людини, хоча в практиці Суду є випадки буквального тлумачення норм Конвенції; 6) їх використання дає змогу ЄСПЛ забезпечити гармонійність, єдність і несуперечливість тлумачення як процесу, а також формування конвенційного понятійно-категоріального апарату.

Зважаючи на предмет дослідження, важливим видається питання про те, чи є правотлумачна методологія ЄСПЛ актуальною та необхідною в діяльності Конституційного Суду України (далі – КСУ) та Верховного Суду (далі – ВС).

Ю.М. Тодика вказує на те, що КСУ під час здійснення інтерпретаційної діяльності використовує такі способи тлумачення Конституції: 1) граматичний (філологічний, мовний); 2) системний; 3) телеологічний (цільовий); 4) логічний; 5) історико-політичний [3, с. 59].

Подібних висновків доходить також учений М.І. Салей, який стверджує, що під час тлумачення Основного Закону держави КСУ часто використовує прийоми правової герменевтики, буквальної, історичної, систематичної та телеологічної інтерпретації [4, с. 20].

У свою чергу Верховний Суд в одному із своїх рішень від 17 жовтня 2018 р. (у справі № 753/22010/14-ц) з посиланням на ч. 3 та ч. 4 ст. 213 ЦК України наголошує на загальних способах, що мають застосовуватися для тлумачення на трьох його рівнях: *перший рівень тлумачення* – за допомогою однакових для всього змісту правочину значень слів і понять, а також загальноприйнятих у відповідній сфері відношень значення термінів; *другим рівнем тлумачення* є порівняння різних частин правочину як між собою, так і зі змістом правочину загалом, а також із намірами сторін, які вони виражали під час учинення правочину, а також на що вони спирались під час його виконання; *третьим рівнем тлумачення* є врахування такого: а) мети правочину; б) змісту попередніх переговорів; в) усталеної практики відносин між сторонами (якщо сторони перебували раніше в правовідносинах між собою); г) звичаїв ділового обороту; г) подальшої поведінки сторін; д) тексту типового договору; е) інших обставин, що мають істотне значення. І хоча ВС прямо не називає наявні в доктрині права способи тлумачення, наголошуючи на їх рівнях, зі змісту наведених положень випливає, що Суд убачає за на необхідне застосування мовного, системного та телеологічного способів тлумачення.

Зазначене дає підстави стверджувати, що як КСУ, так і ВС використовують подібний інструментарій ЄСПЛ у частині способів тлумачення норм права. Проте застосування національними судами спеціальних принципів тлумачення ЄСПЛ потребує окремого дослідження.

Вивчення правових позицій КСУ, що часто формуються під впливом практики ЄСПЛ, вказує на те, що національний суд у своїй діяльності часто керується принципом ефективного тлумачення норм, сутність якого зводиться до забезпечення практичного і конкретного захисту прав людини.

Зокрема, КСУ керувався цим принципом під час ухвалення Рішення від 10 жовтня 2001 р. (справа про заощадження громадян), що дало йому змогу забезпечити конкретний захист прав людини, гарантованих Конституцією, а також підкреслити той факт, що наявні гарантії прав

людини не є ілюзорними. Дотримання цього принципу тлумачення норм простежується також у Рішенні КСУ від 10 квітня 2003 р. (справа про поширення відомостей), у якій Суд дійшов висновку, що звернення з приводу недодержання законів посадовими або службовими особами за змістом ч. 1 ст. 7 ЦК не можуть вважатися поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам таким особам.

Дотримання принципу ефективного тлумачення спостерігається також у діяльності Верховного Суду, свідченням чого є його рішення від 18 квітня 2018 р., в якому Верховний Суд у складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду, взявши за основу правову позицію ЄСПЛ, сформувану у Рішенні «Volovik v. Ukraine» від 6 грудня 2007 про те що, «національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо», сформував висновок, що у разі, якщо з'ясувати справжній зміст відповідної умови договору неможливо за допомогою загальних підходів до тлумачення змісту правочину, передбачених у ч. 3 та 4 ст. 213 ЦК України, то треба застосовувати тлумачення «contra proferentem».

У практиці КСУ простежується також дотримання принципу пропорційності та балансу інтересів. Наприклад, у Рішенні від 26 грудня 2011 р. Суд зазначив, що передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів із метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Подібну позицію було висловлено в Рішенні КСУ від 22 травня 2018 р. № 5-р/2018.

Враховуючи практику ЄСПЛ у справах «Ріс проти Сполученого Королівства» (17.10.1986), «Сорінг проти Сполученого Королівства» (07.07.1989), «Ейрі проти Ірландії» (09.10.1979), а також попередньо зазначену позицію КСУ, у Рішенні від 26 грудня 2011 р. (у справі № 746/169/17) Верховний Суд у складі колегиї суддів Касаційного адміністративного суду також наголошує на необхідності дотримання цього принципу.

Варто зауважити, що в сучасній правничій науці точиться полеміка щодо можливості КСУ здійснювати перетлумачення власних правових позицій, тобто доцільності застосування в ін-

терпретаційній діяльності принципу динамічного (еволютивного) тлумачення норм, яким керується ЄСПЛ.

П.М. Ткачук, наприклад, зазначає, що вироблена Конституційним Судом України правова позиція як частина його рішення не може бути відмінена або скасована. Вона має діяти доти, поки будуть чинними норми Конституції та законів, на яких вона базується [5, с. 21]. Інші дослідники, а саме П.М. Рабінович та В.В. Гончаров, наголошують, що оскільки соціальні умови можуть суттєво змінюватися, то й забезпечення функцій Конституції (причому за незмінності її тексту) стає можливим через пристосувальне тлумачення [6, с. 153].

Формування КСУ контраверсійних правових позицій відбулося в рамках ухвалення таких його актів: 1) Рішення від 29 січня 2002 р. № 1-рп/2002 та Ухвали від 14 березня 2002 р. № 3-уп/2002 (*щодо підстав для припинення раніше наданих пільг у сфері валютного і митного регулювання та справляння податків, зборів*); 2) Ухвали від 5 лютого 2008 р. № 6-у/2008 та Рішення від 26 червня 2008 р. № 13-рп/2008 (*щодо здійснення наступного конституційного контролю*); 3) Ухвали від 3 липня 2008 р. № 26-у/2008 та Рішення від 17 вересня 2008 р. № 16-рп/2008 (*щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів*); 4) Рішення від 17 вересня 2008 р. № 16-рп/2008 та Рішення від 6 квітня 2010 р. № 11-рп/2010 (*щодо входження до складу коаліції депутатських фракцій народних депутатів України*); 5) Рішення від 9 липня 2007 р. № 6-рп/2007 та Рішення від 26 грудня 2011 № 20-рп/2011 (*щодо соціальних пільг, компенсацій та гарантій громадян*); 6) Рішення від 17 жовтня 2002 р. № 17-рп/2002 та Рішення від 15 березня 2016 р. № 1-рп/2016 (*щодо тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України»*).

Дослідження зазначених випадків дає змогу стверджувати про передчасність включення принципу динамічного тлумачення до методологічного інструментарію КСУ, зважаючи на такі аргументи.

По-перше, КСУ, як орган державної влади, діє на основі конституційного принципу, закріпленого в ст. 6 Основного Закону, тобто здійснює свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Аналіз положень чинного Закону «Про Консти-

туційний Суд України» від 13 липня 2017 р. дає підстави стверджувати про те, що такого повноваження, як уточнення чи зміна тлумачення норм Конституції України, КСУ не має.

По-друге, зважаючи на те, що дотримання принципу динамічного тлумачення конвенційних норм ґрунтується на твердженні ЄСПЛ про те, що Конвенція є «живим інструментом», який повинен тлумачитися у світлі умов сьогодення, видається спірним застосування такої гіпотези під час формування контраверсійних правових позицій у рішеннях КСУ, що були ухвалені в такі короткі проміжки часу за відсутності реальних змін у житті суспільства.

По-третє, формування нової правової позиції без належної аргументації та суттєвих причин є явним порушенням важливого для судової практики принципу правової визначеності, на необхідності дотримання якого наголошує сам КСУ в одному зі своїх рішень (від 8 червня 2016 р. № 3-рп/2016).

По-четверте, дія одночасно двох правових позицій КСУ, що є рівнозначними за своєю юридичною силою, дасть змогу суб'єктам правозастосування на власний розсуд обирати для врахування ту з них, яка є більш «комфортною» для них і приведе в перспективі до різних, часто непередбачуваних, правових наслідків для суб'єктів правовідносин.

Включення принципу еволютивного (динамічного) тлумачення до власного методологічного інструментарію спостерігається також у діяльності нещодавно створеного Верховного Суду, а точніше його Великої Палати.

Про можливість відступу Великої Палати ВС від висновку щодо застосування юридичної норми вперше було наголошено в окремій думці декількох її суддів у справі № 823/378/16, які зауважили, що шляхом буквального, звужувального чи розширювального тлумачення відповідної норми Суд може повністю відмовитися від попереднього висновку на користь іншого або конкретизувати попередній висновок, застосувавши належні способи тлумачення юридичних норм [7]. Причини відступу від власних правових позицій Велика Палата ВС визначила в Постанові від 4 вересня 2018 р. щодо справи № 823/2042/16, що відбулося з урахуванням позиції ЄСПЛ у справі «*Chapman v. the United Kingdom*» від 18 січня 2001 р.

Аналіз положень зазначеної постанови Верховного Суду дає змогу зробити такі висновки, що мають методологічне значення:

а) виокремлені Верховним Судом загальні причини для відступу від попередньо сформулованих правових позицій (п. 43 постанови) є оціночними категоріями, що були запозичені з практики Верховного Суду США, а тому з метою їх однозначного розуміння та врахування як суддями самої палати, так і суддями касаційних судів у складі ВС Велика Палата Верховного Суду має здійснити роз'яснення змісту таких причин у своїх наступних рішеннях;

б) для власної судової практики Велика Палата ВС звузила перелік ґрунтовних підстав для відступу від висловлених раніше правових позицій, залишивши лише помилковість і неефективність попередніх позицій, а також застарілість підходу до вирішення справ (п. 44 постанови), що вказує на заперечення можливості оцінки її попередніх висновків як неясних, неузгоджених, необґрунтованих чи незбалансованих;

в) Верховним Судом формально закріплено власну методологію відступу від висновків щодо застосування юридичної норми, сутність якої полягає в тому, що Велика Палата може або повністю відмовитися від свого висновку на користь іншого або конкретизувати попередній висновок, застосувавши відповідні способи тлумачення юридичних норм. Однак, вказуючи на необхідність конкретизації власних правових позицій, сам Суд наголошує на тому, що деякі з них є загальними (абстрактними), а отже, допускає їх неясність.

г) Велика Палата ВС наголошує на важливості європейських стандартів правосуддя для власної судової практики, послугувавшись положеннями Висновку № 11 Консультативної ради європейських суддів про якість судових рішень 2008 р., у п. 49 якого зазначається, що судді повинні послідовно застосовувати закон, однак, коли суд вирішує відійти від попередньої практики, на це треба чітко вказувати в рішенні.

Про необхідність застосування динамічного тлумачення Велика Палата Верховного Суду доходить висновку в постановою від 12 вересня 2018 р. № 2-А-3097/2007 та від 5 грудня 2018 р. № 818/1688/16. Однак дослідження їх змісту не дає змоги однозначно стверджувати про те, яка з попередньо визначених причин для відступу настала, оскільки в основі мотивації обох рішень суду про зміну власної позиції лежить твердження про неможливість розгляду цих справ за правилами цивільного судочинства. При цьому Суд не визнає помилковості чи неефективності своїх попередніх правових

позицій або ж факту зміни суспільного контексту. Не наводяться причини формування нової правової позиції також у Постанові Великої Палати ВС від 7 листопада 2018 р. щодо справи № 755/13532/15-ц.

Зазначене вказує на те, що більш наскрізним для правотлумачної діяльності КСУ та ВС є принцип забезпечення правової визначеності (правопевності), який кореспондується з концепцією усталеної судової практики (*jurisprudence constante*).

Як слушно зауважує суддя Великої Палати ВС О.Р. Кібенко, посилання на власні рішення дають змогу побудувати зв'язок між ними. Під час ухвалення рішення, в якому міститься посилання на вже наявну правову позицію, немає потреби в повторному викладенні розширеної аргументації, тобто відбувається економія часу, а також знижуються ризики того, що суддя-доповідач під час написання проекту судового рішення по-іншому викладе формулювання вже наявної правової позиції, що знизить її правову визначеність (тобто відбувається «фіксація правової позиції») [8].

Аналіз діяльності КСУ останніх років дає можливість зробити висновок про те, що Суд у мотивувальній частині своїх рішень все частіше посилається на свої попередні висновки, підтверджуючи важливість цього принципу для Суду.

Наприклад, у Рішенні від 11 жовтня 2018 р. № 8-р/2018 (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) Суд посилається на попередньо сформовані правові позиції у своїх рішеннях від 29 грудня 1999 р. № 11-рп/1999, від 24 квітня 2018 р. № 3-рп/2018, від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016, від 16 жовтня 2007 р. № 8-рп/2007. Це рішення КСУ було ухвалено з урахуванням правових позицій ЄСПЛ у справах «С.В v. Bulgaria», «Parascineti v. Romania», «B v. Romania» (№ 2), «Stanev v. Bulgaria», «Наталія Михайленко проти України», що також ухвалювалися на основі принципу правової визначеності.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дає можливість зробити такі висновки: 1) методологічний інструментарій інтерпретаційної діяльності ЄСПЛ являє собою сукупність принципів і способів тлумачення, використання яких дає змогу Міжнародному Суду Ради Європи з'ясувати дійсний зміст імпліцитних норм Конвенції; 2) суб'єкти, які уповноважені на офіційну правоінтерпретацію в Україні, загалом

використовують такі ж способи тлумачення, як і Страсбурзький суд; 3) правоінтерпретаційна діяльність ВС та КСУ ґрунтується як на загальних принципах тлумачення норм права, так і на деяких спеціальних принципах, що притаманні практиці ЄСПЛ, а саме: ефективного тлумачення норм; пропорційності та балансу інтересів; забезпечення правової визначеності (правопевності), еволютивного (динамічного) тлумачення; 3) неодноразове ухвалення КСУ рішень із дотриманням принципу еволютивного тлумачення норм вказує на передчасність Суду щодо його включення до власного методологічного інструментарію, зважаючи на те, що таке тлумачення відбулося без належної аргументації його суттєвих причин, спричинило деформацію власної усталеної практики та призвело до одночасної дії двох протилежних за своїм змістом правових позицій; 4) включення принципу еволютивного тлумачення до інструментарію Верховного Суду є необхідною умовою його ефективної діяльності, проте, зважаючи на наявні випадки відступу від власних позицій без чіткого обґрунтування причин, необхідним є їх законодавче закріплення шляхом доповнення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» окремою статтею 13-1, в якій варто передбачити не тільки перелік вказаних Великою Палатою Суду причин, але й їх визначення.

Усе вищезазначене дає змогу стверджувати про те, що вплив практики ЄСПЛ на правоінтерпретаційну діяльність в Україні – це дія рішень Страсбурзького суду Ради Європи на правосвідомість і поведінку суб'єктів, уповноважених на офіційне роз'яснення норм національного права, унаслідок чого ними використовуються як результати правотлумачної діяльності ЄСПЛ (правові позиції), так і його прийнятний методологічний інструментарій, що сприяє імплементації конвенційних цінностей у національну правову систему.

Список використаної літератури:

1. Вільдхабер Л. Місце Європейського Суду з прав людини у європейському конституційному контексті. *Вісник Конституційного Суду України*. 2002. № 1. С. 56–62.
2. Дудаш Т.І. Практика Європейського Суду з прав людини: навч. посібник. 3-є вид., стереотип. К.: «Алерта», 2016. 488 с.
3. Тодика Ю.М. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2 (25). С. 51–59.

4. Салей М.І. Конституційна аксіологія та практика Конституційного Суду України. *Національний юридический журнал: теорія і практика*, 2016. Decembrie. С. 19–22.
5. Ткачук П.М. Правові позиції Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 2. С. 10–21.
6. Рабінович П.М., Гончаров В.В. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4–5. С. 147–153.
7. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду Бакуліної С.В., Гудими Д.А., Данішевської В.І., Кібенко О.Р., Рогач Л.І., Уркевича В.Ю. щодо справи № 823/378/16 (провадження № 11-374апп18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76441988>.
8. Кібенко О.Р. Нові підходи Великої Палати Верховного Суду до забезпечення єдності судової практики. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/129294-novi-pidkhodi-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-do-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki>.

Завгородний В. А. Влияние практики Европейского суда по правам человека на правоинтерпретационную деятельность в Украине

Статья посвящена исследованию методологии толкования норм Конвенции о защите прав человека и основных свобод, а также целесообразности её использования субъектами официальной правоинтерпретации в Украине. Выяснено принципы и способы толкования Европейского суда по правам человека. Определено, что Конституционный Суд Украины и Верховный Суд используют тождественный Страсбургскому суду инструментарий в части способов толкования норм права, при этом ими используются следующие специальные принципы толкования: эффективного толкования; пропорциональности и баланса интересов; обеспечения правовой определенности, эволютивного толкования.

Ключевые слова: практика Европейского суда по правам человека, методология толкования, принципы толкования норм права, способы толкования норм права.

Zavhorodnii V. A. The influence of the European court of human rights practice on the activity of the law-interpretation in Ukraine

The article is devoted to the study of the interpretation methodology of the norms by the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, as well as the expediency of its use by subjects of official law interpretation in Ukraine. The principles and methods of interpretation of the European court of human rights have been clarified. It has been determined that the Constitutional Court of Ukraine and the Supreme Court use the tools identical to the Strasbourg Court in terms of the ways of interpreting the norms of law, and they use the following special principles of interpretation: effective interpretation; proportionality and balance of interests; providing legal certainty, evolutionary interpretation.

Key words: practice of the European court of human rights, methodology of interpretation, principles of interpretation of legal norms, methods of interpreting legal norms.